

Aleedung

Den Här *Jean Dax*¹, fréiere Professor fir Piano am Conservatoire zu Esch-Uelzecht an den Här *Pierre Cao*², Dirigent, hu schon an de 60er Joere vum leschte Jorhonnert op de Probleem am Solfège higewisen. Durop hin hunn ech Enn de 60er Jore Studiereesen op Salzburg, Delft, Gent, Eupen a Budapest gemaach an dobäi aner Museksenseignementener kennegeléiert a 1988 an engem Mémoire de Probleem vum Solfège öffentlech beliicht. <http://www.bepwinandy.lu/pdf/memoire.pdf>

Eise Solfègeprogramm eegent sech fir Jugendlecher iwwert 10-11 Jor, déi abstrakt denke kënnen. Déi grouss Majoritéit vun eise Kanner an de Schoulen huet deen Alter net.

Ech beschäftege méch elo iwwer 50 Jor mam Solfègeprobleem an hunn an deer Zäit vill pedagogesch an didaktescht Material zesummegebroen a publizéiert. Ech versichen ze beweisen, datt de "Sur son donné" net funktionnéiere kann an datt d'Theorie fir d'Kanner am Musekschoulalter, (7-8 bis 10-11 Joer), net dat richtegt Léiermatériel ass. An der **Kodály-Method** ass d'solmiséiert Intonatioun mat de Virzeeche vun den Intervallen, de Gammen, den Dreikläng d'zentral Beschäftigung am Solfègekurs, dëst Wësse gëtt a wertvolle Melodien, de Solfègelektiounen ugewant!

Duerzou e puer Commentairë vu bedeitende Perséinlechkeeten fir dat ze bestätegen.

De *Jean Bourjade*³, psychologue, schreift : ***"Il est une faute pédagogique de vouloir faire naître intempestivement la raison abstraite chez un enfant de 10-11 ans, dont l'intelligence ne peut s'exercer avec rectitude que dans l'action et sur le plan de l'expérience concrète. C'est ainsi qu'on crée le verbalisme creux"***.

A séngem Buch < Enseigner la musique, l'état, l'élan, l'écho, l'éternité > schreift de *Claude-Henry Joubert*⁴ : ***"Ne demandez pas à un enfant de discerner des éléments qu'il ne peut pas pratiquer. L'apprentissage de définitions théoriques doit à ce stade être collé à la pratique"***.

Den *Albert Lavignac*⁵ schreift 1902 a séngem Buch 'L'éducation musicale' : ***"De toutes les langues, la musique est celle qui s'accommode le mieux au début, surtout quand on s'adresse à de très jeunes enfants, de cet enseignement par la seule pratique d'abord, en réservant les notions théoriques pour le moment où le sujet aura atteint l'âge de raison"***.

D'Prof. Dr. *E. Altenmüller*⁶ a *W. Gruhn*⁷, Fuerscher, schreiwen : ***"Für die Praxis der Musikerziehung ist die Erkenntnis von höchster Relevanz, dass der Erwerb musikalischer Vorstellungen an körperlich durch Bewegen, Singen und Spielen erworbenen Mustern ansetzen muss, bevor begriffliche Benennung, symbolische Übertragung (Notation) und theoretische Erklärung sinnvoll hinzutreten können. Musik kann nur musikalisch und nicht über Begriffe und Regeln gelernt werden"***.

De *Paul Hindemith*⁸ schreift a séngem Buch "Übungsbuch für elementare Musiktheorie" : ***"Es ist unsinnig, Intervalle, Tonleiter und Akkorde nur theoretisch zu behandeln"***.

Ech résuméieren : ***"Musek ass Klank a Musekstheorie kléngt net. Séch mat engem Theoriebegrëff***

1 Jean Dax, fréiere Professor fir Piano am Conservatoire vun Esch/Uelzecht

2 Pierre Cao, Professor, Dirigent

3 Jean Bourjade, directeur de l'Ecole pratique de Psychologie et de Pédagogie de Lyon

4 Claude-Henry Joubert, docteur de la Sorbonne, pédagogue, chargé de Formation pédagogique en France, ancien directeur du Conservatoire d'Orléans, directeur de l'Ecole Nationale de Musique et de Danse d'Aulny-sous-Bois

5 Albert Lavignac, musicographe et pédagogue français, professeur de solfège et d'harmonie au Conservatoire de Paris

6 Univ. Prof. Dr. med. Eckart Altenmüller, Arzt, Musiker, einer der führenden Forscher auf dem Gebiet der Neurophysiologie und Neuropsychologie von Musikern

7 Dr. phil. Wilfried Gruhn, Prof. em. Für Musikpädagogik an der Musikhochschule Freiburg

8 Paul Hindemith, deutscher Komponist, Dirigent

beschäftegen huet nëmmen e Sënn, wann dee Begrëff a Verbindung mat sénger akustescher Virstellung steet”.

Mir Erwuessen hunn duerch eis joerelaang Beschäftigung mat der Musek a mat dem Instrument eng klanglech Virstellung vun der Nouteschrëft entwéckelt. Mir verstinn och den Zesammenhank vun der Theorie well mer abstrakt denke kënnen. Mee emol ganz éierlech. Musek hu mer alleguer net duerch den Theorieunterricht geléiert. Och denke mer net un theoretesch Froen oder u ganz an hallef Téin an den Intervallen déi mer spillen oder sängen. Dat a nach méi verlaange mer vu klenge Kanner déi nach net abstrakt denke kënnen a nach keng klanglech Virstellung vum Noutebild kënnen hunn!

Eng Alternativ zu dem aktuelle Solfègeunterricht bidden ech a menge Solfègebicher **“Mir maache Musek”** un, déi op der Konzeptioun vun der **Kodály-Method** baséieren. D’Pedagogie an d’Didaktik steet an de Proffebicher bei de respektiven Übungen an a méngem Buch **“Pédagogie pratique du solfège”**.

D’Theorie an den ënneschte Solfègeklasse vun de Musekschoulen

Vu Generatioun zu Generatioun hunn eis Léierpersoune vun hieere Virgänger dat iwwerholl, wat si vun hinne geléiert goufen, ouni nozefroen, op dat och ëmmer sënnvoll war, wat si hu misste léieren a spéider weiderverméttelen. ‘T ass un der Zäit, datt emool d’Uwendung vun der Theorie bei de klenge Schüler ënnert d’Lupp geholl gëtt. Ech hunn a ménger Praxis ëmmer erlieft, wéi schwéier et fir d’Schüler war, déi abstrakt Konstruktionsvun den theoretesche Virgänger an der Musek ze verstoen. Ech hunn de Schüler ëmmer e praktescht Rezept geliwwert, matt deem si d’Aufgabe léise konnten, an domat genuch Punkte kruten, fir den Examen ze packen (Beispill *“Antoinette”* S. 13, <http://www.bepwinandy.lu/pdf/memoire.pdf>). Vun deer ganzer Saach hate si net vill verstanen, well si jo eppes geléiert goufen, wat si jo nach guer net erlieft haten an ze jonk ware fir wëssenschaftlech Zesammenhäng ze verstoen!

De Kannerpsychologue *Jean Bourjade* beschreift dat esou:

“Il est une faute pédagogique de vouloir faire naître intempestivement la raison abstraite chez un enfant de 10-11 ans, dont l’intelligence ne peut s’exercer avec rectitude que dans l’action et sur le plan de l’expérience concrète. C’est ainsi qu’on crée le verbalisme creux”.

Wou kënt iwwerhapt de Solfège- an den Theorieproblem hier?

An der franséischer Revolutioun koum 1795 en Décret eraus, mat deem de Conservatoire vu Paräis an d’Liewe geruff gouf. An deer Kommissioun, déi *“la rédaction des principes élémentaires de musique”*, de Programm opgestallt huet, wore nëmme Komponiste vertrueden. De Solfègeprogramm gouf vun engem gewësse *Jean-Joseph Rodolphe*⁹ beaflosst, dee scho 1786 e Buch publizéiert hat, iwwert dat de *François Joseph Fétis*¹⁰ (1784-1871) esou geuertelt huet: ***“Cependant, il serait difficile d’imaginer rien de plus médiocre, car on n’y trouve ni logique, ni méthode dans l’exposé des principes. Le style en est pitoyable et les leçons y sont aussi mal graduées que mal écrites pour la voix”.***

Mat dësem Wierk gouf d’Entwécklung vum A virun d’Entwécklung vum Quer gestallt.

De *Claude-Henry Joubert* schreift a séngem schon zitéierte Buch *“Enseigner la musique, l’état, l’élan, l’écho, l’éternité”* : ***“Le Conservatoire devait fournir des voix pour la scène et des musiciens pour la fosse d’orchestre de l’Opéra, d’autre part, être pourvoyeur des musiques de l’armée. Ces musiciens n’avaient pas besoin d’une éducation musicale approfondie, il importait seulement qu’ils fussent bons instrumentistes et bons lecteurs”.***

De Programm war also **fir erwuesse Leit**, fir zoukënfteg professionnel Museker virgesinn, a **net fir kleng Kanner**. Am Laaf vun der Zäit goufe Sukkursale vum Paräiser Conservatoire an och Musekschoulen am Land gegrënnt an iwwerall war, esou wéi dat an de Revolutiounen eben ass, dee selwechte Programm virgeschriwwen.

9 Jean-Joseph Rodolphe, Corniste, violoniste, compositeur alsacien

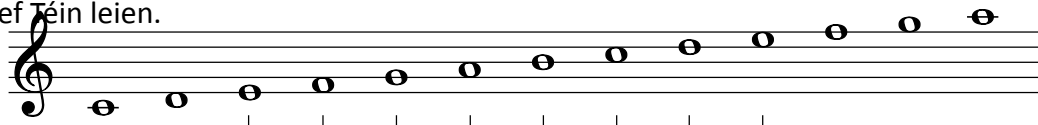
10 François Joseph Fétis, compositeur, critique et musicographe belge

Wéi an eisem Land de Museksunterricht opgebaut gouf, koumen haaptsächlech belsch Professeren an Direkteren heihin. Lëtzebuerg sollt jo eng Filial vun de belsche Conservatoire ginn. Wat déi Leit matbruecht haten, war dat, wat si an der Belsch kannt hunn, an dat war **de Programm vum Paräiser Conservatoire vu 1795**.

Fir d'Probleemer vun de Kanner ze verstoen well ech op verschidde Mängel an der Nouteschrëft, der Solmisatioun, der Dénominatioun vun der Rhythmen an der Theorie opmierksam maachen.

Nouteschrëft

D'Nouteschrëft as net esou logesch fir datt e Kand se ouni Weideres verstoen a reproduzéiere kann. En onwiderleebare Mangel besteet doran, dat aus dëser Nouterei an do majeur net ersichtlech ass, wou d'hallef Tén leien.

Fir e Kand ass d'Bild vu mi-fa, sol-la, si-do a re-mi identesch.

Solmisatioun

Esou laang mer an do-majeur sinn an et gi keng Virzeechen, séngt de Solfègeschüler fir all Nout eng Silb. Vun deem Moment un, wou Virzeechen an d'Spill kommen, missten d'Noute mat 2, 3 an esouguer mat 5 Silbe gesonge ginn. Dët ass wéinst dem Rhythmus net méiglech. Esou hu mer eis ugewinnt, déi folgend Nouten, déi e klänglechen Ennerscheid vun enger Terz sinn,

all mat der selwéchter Silb "la" ze sängen, wat fir e Kand géint all Logik ass. Hat muss dauernd un eppes Anescht denken wéi dat wat et gesäit a seet. Duerch eis gewunnecht, alles an do-majeur ze sängen, léiert d'Kand net un d'Virzeechen ze denken. D'Intonatioun "sur son donné" gëtt deem nach manner gerecht! (Säit 8). Et ass e laange Léierprozess fir "la" ze sängen a "la bémol" oder "la dièze" ze denken an z'intonéieren. Dat sinn abstrakt Gedanken, déi e Kand nach net fäeg ass, esou ouni Weideres ze maachen, déi duerch d'Praxis am Instrumentecours eréicht konkret Forme kréien!

Rhythmus

Duerch de Gebrauch an der richteger Uwendung vun de Rhythmusilben an duerch d'kierperlech Reproduktioun vun de Rhythmen, ass dëse Probleem ze léisen. Mat der dénominatioun Achtel, Véierel asw. léiert d'Kand kee Rhythmus ausféieren, et si nëmme mathematesch Dénominatiounen.

Intervallen

Intervallen oder Dreikläng theoretisch ouni de Klank an den tounartlechen Zesammenhank ze léieren, ass ewéi vu Schokela schwetzen ouni e je gesinn a geschmaacht ze hunn oder Geographie ze léieren, ouni eng Landkaart oder e Bild vun der Landschaft virun séch ze hunn. Ier de Schüler am Instrumentecours en Toun, en Intervall oder en Dreiklang spille soll, muss hien sech deen Toun, deen Intervall, deen Dreiklang, déi Gamm ënnerlech virstelle kënnen (*Jean Dax*). Beim Sänge vu Melodie muss de Schüler d'Intervalle richteg mat de Virzeechen erëmerkennen, verstoen, se séch mental virstellen an intonéiere kënnen. Do hëllefen him keng theoretisch Kenntnisser vun halwen a ganzen Tén am Inter-

vall, mee nëmmen eng **perfekt Beherrschung vun der mat de Virzeeche Solmisierter Intonatioun!** **An der Praxis gëtt et keng Intervall-Renversementer.** Si sinn eng musekswëssenschaftlech Fro, si si **keen** Unterrichtsstoff fir jonk Schüler, och net als Hëllef fir Sixten a Septimen ze définéieren! Dat bréngt nëmmen Konfusioun, ass eng onnëtz Feelerquell, a si wierklech fir d'Nouteschrëft ze verstoen net noutwenneg.

E Beispill:

E Schüler huet d'Noute "re - sib" (eng Sixt) virun sech stoen a soll den Intervall définéieren. Hien huet gläich festgestallt, datt et eng Sixt ass. Fir se ze définéieren ass hie geléiert ginn, fir d'éischt de Renversement ze sichen an ze définéieren. Hie fënnt sib-re. Dat sinn hei 2 hallef Téin an e ganzen Toun oder 2 Ganz Téin. Dann ass dës Sixt - ee Moment - Eng Oktav si 5 ganzer an zweemol en halwen Toun minus 2 ganzer Téin, dat sinn dann 3 ganzer an 2 hallef Téin, also eng kleng Sixt. Wann de Schüler aneschters gerechent hätt, also mat 2 halwen an engem ganzen Toun, hätt en och eng iwerméisseg Quint kënne fannen. Dës Method stécht voller Feelerméiglechkeeten an esou Iwwerleeunge kann e Kand ënnert 10-11 Jor nach net maachen oder et schafft mat engem Rezept, wéi am Beispill "Antoinette" S. 13, <http://www.bepwinandy.lu/pdf/memoire.pdf> beschriwwen. Wéivill ganz an hallef Téin en Intervall huet, spillt fir d'Intonatioun iwverhaapt keng Roll. Wann e Schüler eng Sixt oder eng Septim définéiere muss, hunn ech ëmmer dozéiert, just op d'hallef Téin ze uechten:

An enger klenger Sixt sinn 2 hallef Téin, an enger grousser Sixt ass 1 halwen Toun.

Fir d'Septime gëllt déi selwecht Regel. Dat ass méi einfach, huet mat der Praxis ze dinn an ass méi liicht ze verhalten. Weider Informatiounen iwwert d'Intervalle mat Virzeechen am 3te Proffebuch FM 3 "**Mir maache Musek**" an am Buch "**Pédagogie pratique du solfège**".

Chromatesch an diatonesch hallef Téin, Enharmonie

Et sinn 3 grondverschiede Begrëffer.

1. Den diatoneschen halwen Toun gehéiert zu den **Intervallen**, a soll do gléiert ginn. Eng "kleng Sekund" kann och en "diatoneschen halwen Toun" genannt ginn. Méi ass et net.

2. De chromateschen halwen Toun gehéiert zuer **chromatescher Gamm**. Hie kann an deem Zesummenhank oder an entspreche Solfège-Melodie geléiert, verstanen an erëmfont ginn.

3. D'Enharmonie an de selwechte Kuerf ewéi d'hallef Téin geheien, passt net. Si gëtt applizéiert bei der enharmonescher Verwiesselung, der enharmonescher Ëmdeitung, d.h., eng Nout oder en Akkord aus enger bestëmmter Tounart gëtt esou duerch Virzeechen ëmgeschriwwen, datt dee selwechten Toun oder dee selwechten Akkord elo enger anerer Tounart zougehéiert, huet also mat der **Modulatioun** ze dinn a soll an deem Kontext bekannt gemaach a verstane ginn.

Dës dräi Begrëffer an der bekannter Theoriefro zesummen ze faassen, ass, wéi den *Paul Hindemith* seet, vu kengem praktesche Notzen, well d'Begrëffer aus hierem Kontext geholl sinn an de Schüler de Sënn vun de Begrëffer net verstoe kann. Iwwregens, diatonesch sinn all reng, grouss a kleng Intervallen, chromatesch sinn all iwerméisseg a vermindert Intervallen. Dat sinn dann erëm wëssenschaftlech Bezeechnungen a Klassifizierungen. Dat ass kee Léiermaterial fir kleng Kanner.

Transpositioun

Wat sinn "d'altérations accidentelles" fir d'Kanner dach eng komplizéiert Affär. Ech hunn ëmmer vill Zäit gebraucht, fir hinnen dat einigermosse bäizebréngen, wéi dat funktionnéiert. Verstaanen haten déi Wéinegst an si hunn et all erëm séier nom Exame vergiess, et sief, si spillen en Instrument, wou d'Transpositioun gefroot ass. Da léiere si dat am Instrument op prakteschem Wee, verstinn et, a wenen et un. Firwat kann den Instrumentalprofessor d'Léiere vun den Transpositiounen mat den "altérations accidentelles" net selwer iwverhuelen (oder huet hien et nach ëmmer misste maachen?). Wann d'Schüler de richtegen Alter hunn an abstrakt denke kënnen, ass et méiglech, och vun den "altérations accidentelles" ze schwätzen.

Am Solfège, bei klengen Kanner, ass d'Uwennung vun der Transpositioun sënnvoll a verständlech, wann eng bekannt, net ze schwéier Melodie, déi keng tounartefriem Virzeechen enthält, solmiséiert transponéiert gëtt. Transpositiounen nëmmen schreibe bréngt näischt. Iwwregens, an der Solfège-Broschür

steet fir d'Schreiwen "transcription". Laut dem Larousse an dem Brockhaus heescht dat, z.B. e Schubertlidd fir Piano oder Orchester ëmschreiwen. Huet also guer näischt mat enger Transpositioun ze dinn! **Transpositioun an Transcriptioun sinn 2 grondverschidde Begrëffer.**

Tounlederen - Gammen

Den *Diether de la Motte*¹¹, en däitschen Harmonie- a Kontrapunktprofessor schreift: **"Unsinnig ist die Aufteilung der Elementarlehre in drei Arten Moll, in drei Molltonleiter. Noch nie gab es z.B. eine Komposition in harmonisch Moll. Moll existiert nicht als Tonleiter, sondern als Vorrat von 9 Tönen (Dur: 7 Töne), der jeder Moll-Komposition zur Verfügung steht"**.

Eng Gamm ass d'Zesummfaassung vun den Téin aus enger Tounart. Mer léieren d'Kanner, datt an der melodescher Gamm erof déi 6t a 7t Stuf ëmmer ernidderegt gëtt, wat an der Literatur net ëmmer de Fall ass.

D'Gamme gi wuel am Instrumentecours fir d'Entwécklung vun der Technik benotzt. D'Kand soll se dofir och kennen. Mee all déi "Kreuzworträtsel"-ähnlech Aufgabe ronderëm d'Gamme sinn **dee falschen Unterréchtsstoff**. D'Reie vun de Gammen an hier Virzeeche léiert de Schüler an der Theorie auswenneg an huet dobäi net geléiert, beim Sängen a spillen, un d'Virzeeche bei de Nouten ze denken. Eréicht am Instrument gëtt de Schüler drop opmierksam gemaach, datt et och nach Virzeeche gëtt, déi gespillt musse ginn. Vun deem Moment un eréicht huet de Schüler d'Méiglechkeet, e Gefill fir d'Tounarten z'entwéckelen. D'Gamme solle gesongen a solmiséiert ginn an zwar **mat de Virzeechen!** An engem luesen Tempo ass dat duerchaus méiglech. Dat notzt méi ewéi nëmme Reien auswenneg ze léieren an an der Prüfung op d'Blat ze schreiwen oder e Kräiz an eng Tabell ze molen.

Dominantseptimenakkord

'T ass richtig a gutt, de Septimenakkord ze léieren. Wann en dann och nach gesongen, mat de Virzeeche solmiséiert, mémoriséiert, gelauschtert an erëmerkannt gëtt, ass dat scho besser. Den Dominantseptimenakkord a Verbindung mat dem Dreiklang vun der Tonika léieren a lauschteren, also d'Kadenz V - I, ass dann eréischt eng sënnvoll Aarbecht. Perfekt ass dat Ganz, wann d'Schüler d'Kadenz véierstëmmeg héieren an an der gedeelter Klass zweestëmmeg solmiséieren, mémoriséieren, sech virstellen, lauschteren an se an de Solfègelektiounen erëmfannen a schreiw kënnen. Dofir sollen d'Solfègelektiounen aus der gudder Literatur kommen a net onendlech laang sinn.

Analys vu Musekstexter

'T wier dauereschued, wann déi gutt Iddi vun de Musekstexter (a ménge Bicher "**Mir maache Musik**") ass dat d'Analys vum Noutebild beim Studéiere vun de Solfègelektiounen) als eng reng Theorieaufgab mësbrauch gëf. Fir de prakteschen Alldagsgebrauch notzen dës Kreuzworträtsel-Aufgaben an deer Form, wéi se sech entwéckelt hunn, näischt, well d'akustesche Referenz feelt.

Méng Meenung :

Zënter de Museksunterricht zu Lëtzebuerg agefouert gouf, ass den Alter vun de Schüler, déi e Museksunterricht ufänken, ganz drastesch erofgaangen, en entsprécht net méi der Situatioun vun deemols. Am Laaf vun de Jore gouf verpasst, den Inhalt vum Solfègeunterricht un den Alter vun de Kanner unzepassen. Den Theorieunterricht, an der aktueller Form, ass an den ënneschte Solfègeklassen net ubruecht, well et eng ausschliisslech abstrakt an och wëssenschaftlech Matière ass, déi Kanner an dësem Alter nach net begräife kënnen. Amplaz vun der Theorie soll d'solmiséiert Intonatioun stoen!

D'Theorie soll op der richteger Plaz agesat gi fir erwuesse Schüler, als Musekswëssenschaftlech Fach.

11 Diether de la Motte, deutscher Musiker, Komponist, Musiktheoretiker, Professor an der Universität für Musik und darstellende Kunst Wien.

“Sur son donné”

De Zoltán Kodály¹² schreift : **“Ein guter Musiker muss folgende Fähigkeiten besitzen: 1. Ein geschultes Gehör, 2. einen geschulten Verstand, 3. ein geschultes Herz, 4. eine geschulte Hand. Alle vier müssen gleichzeitig und in stetem Gleichgewicht entwickelt werden. Die beiden ersten - Gehör und Verstand - zu schulen ist Aufgabe des Solfègeunterrichts und der mit ihm eng verbundenen Harmonie- und Formenlehre”. — “Wer nicht hört, was er sieht und nicht sieht, was er hört, verdient nicht, ein Musiker genannt zu werden”.**

Wat ass déi sougenannt “Kodály-Method”?

D’Kodály-Method ass e methodescht, didaktescht a pedagogescht Solfègekonzept, dat vum *Zoltán Kodály* ugereegt, an ënnert sénger Leedung vu Pedagogen ëmgesat gouf. Si ass weltwäit unerkannt als eng vun de beschte Methoden. Den Ausgangspunkt si Kanner- a Volleklidder. Mat der Hëllef vun dese Lidder ginn d’Schüler an d’Liesen a Schreiw vum de Rhythmen, der Intonatioun, der Solmisatioun, dem Lauschten, dem Erkennen a Schreiw vum den Intervallen, den Dreikläng, den Tounarten, dem Verstoe vun der Nouteschrëft agefouert. D’Unterrichtsmatériau ass dem jeweilegen Alter an de Fäegkeete vun de Kanner ugepasst an d’Solfègelektiounen kommen aus der gudder Museksliteratur. D’Rhythmusprooch wéi och d’Handzeeche fir d’Nouten am Raum duerzestellen, si keng Erfindung vum *Kodály*, mee nëmmen eng Adaptatioun vu méi eeleren Unterrichts-Hëllefsmëttelen. D’Virtuositéit am Nouteliesen a -sangen gëtt trainéiert duerch d’Aarbecht mat der solmisierter Intonatioun a mat der Method, wéi d’Solfègelektiounen geléiert ginn.

Dës Method, déi op der Intonatioun vun den Intervalle baséiert, ass a ménge Solfègebicher **“Mir maache Musek”** beschriwwen a gëtt do applizéiert.

An der Kodály-Method huet eng Nout **2 Bezeechnungen**: Ee Numm, fir hir absolutt Stellung am Liniensystem, an en zweete Numm, fir hir Stufefunktioun an der Tounart. Fir den absolute Numm ginn d’ABC Buschtawen applizéiert a fir d’Stufefunktiounen ginn d’Solmisatiounssilbe vum Guido vun Arezzo an zwar wéi se ursprüngelech waren, als relativ Solmisatioun, applizéiert d.h. déi 1. Stuf vun all Tounart gëtt ëmmer “do” an d’Dominant ëmmer “sol” gesongen. Dës Manéier ka bei eis net benotzt ginn wéinst eiser absolutter Solmisatiounsmethod. An der Kodály-Method ginn d’Intervallen an Tounraim nëmme solmisierend intonéiert, fir d’éischt déi einfach Intervallen, esou wéi se an de Kanner- an an de Volleklidder virkommen. D’Tounraim, d’Intervallen, d’Dreikläng an d’Gamme gi lues a lues erweidert an d’Aarbecht ass ëmmer un d’Tounart gebonnen, déi grad geléiert gëtt (centre d’intérêt).

Den didaktesche Wee ass:

E neit Element **klanglech a rhythmesch erfaassen, solmiséieren, définéieren, mémoriséieren, lauschten, mental virstellen, erëmerkennen, reproduzéieren a schreiw**.

D’Rhythmus- d’Solmisatiouns- an d’Gehéierbildung sinn de Mëttelpunkt vum Solfègeunterricht. Theoretisch Informatiounen ginn am Zesammenhank mat der Praxis vun de Solfègelektiounen geléiert. D’Theorie an eisem Sënn gëtt et eréicht an den héiere Schoulstufen, wann d’Schüler vill Musek praktesch erlieft a geléiert hunn, abstrakt denken, an d’theoretisch Zesammenhäng verstoe kënnen.

“sur son donné”

‘T gëtt néierens an iergend engem Dokument erkläert, wat dorënner ze verstoen ass.

“sur son donné”: De Schüler kritt en Toun ouni säi Numm virgespillt. Vun deem anonymen Toun aus séngt de Schüler säin Intervall, säin Dreiklang oder séng Gamm, déi e gefrot gëtt, op “la-la-la” oder “nü-nü-nü”, also ouni Solmisatioun!

En Toun huet an der Musek 2 Bedeitungen, deemno muss en och **2 Bezeechnungen** hunn. Am “sur son donné” **huet den Toun keng Bezeechnung**, deemno och **keng Bedeitung**! Dem Programm no léieren d’Schüler am Solfègeunterricht nëmmen de Klank vun enger Majeur- a vun enger Mineurgamm

12 Zoltán Kodály, ungarischer Komponist. Gab der nach ihm initiierten Unterrichtsmethode seinen Namen.

(harmonesch a melodesch) “sur vocalise” a “sur son donné” op “la-la-la”. Dat Selwecht bei den Dreikläng mat nëmmen engem Majeur- an engem Mineurakkord.

De Léierprozess vum “sur son donné” ass nëmmen Imitatioun, ouni konkreten, prakteschen Inhalt, Sënn a Wäert!

Wat soll no 5 Jor Unterrécht domat erreecht ginn?

Wichtig bei der Motivatioun fir ze Léieren ass d’Réckmeldung.

“E Schüler huet eppes geléiert. Hie muss elo gewuer ginn, ob dat, wat e geléiert huet, en och kann. A wann hien et kann, wat et him notzt a wou hien et uwenne kann. Hie muss en Erfollegserliefnes hunn. Ass dat Erfollegserliefnes net do, hëllt den Eifer, fir weider ze léieren, of”. Frederic Vester¹³

An der Primärschoul mécht de Schoulmeeschter en Diktat. Jidferree versteet, datt de Schüler niewend dem Klank vun de Wieder, och d’Bedeutung, de Sënn an d’Schreifweis kenne muss, fir séng Aufgab ze léisen. Kennt en dat alles net, kann e säin Diktat net zu Pabeier bréngen.

Am Solfègecours soll de Schüler Intervalle sangen, mat de Virzeeche solmiséieren, mémoriséieren, lauschteren, se séch mental virstellen, erëmerkennen a schreiwe léieren a kënnen. Wann hien elo en Diktat ze maache kritt, wou dës Intervallen dra virkommen an hien séng Aufgab richtig huet, ass den Erfolleg do an en ass zefridden. En huet eng positiv Réckmeldung vu sénger Aarbecht kritt. Mam “sur son donné” gëtt weder d’Solmisatioun, nach d’Schreifweis, d’Bedeutung an d’mental Virstellung vun den Intervalle geléiert, déi Wichtigst Elementer fir den Erfolleg!

“Eng vun den Aufgabe vum Solfège-Cours besteet doran, d’Noutenimm an de Klank zesummen ze bréngen an duerch vill Solmisatiounstraining beim Schüler en Automatissem z’entwéckelen, fir d’Nouteschrëft séier z’erfaassen, ze verstoen an se ze reproduzéieren”. schreift 1986 de Michel Vergnault¹⁴, Museksinspekter am Frankräich.

“Am Instrumentecours muss de Schüler e gutt Ouer an e gutt Rhythmusgefill matbréngen”, sot de Professor Jean Dax, **“de Schüler muss sech d’Rhythmen, d’Intervallen, d’Dreikläng an d’Gamme mental virstelle kënnen, fir se ze spillen”.** Dës Fähegkeeten ze schoulen dem Instrumentalprofessor iwwerloossen, mécht de Solfègecours iwwerflësseg.

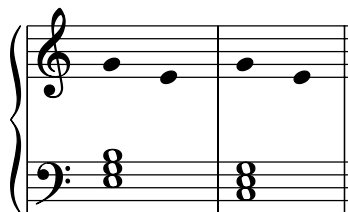
An der Programm-Broschüre vun der “division inférieure” steet Säit 6.

Commentaire pédagogique:

Intervalles: des formules mélodiques du répertoire classique et populaire servent de repère ou de moyen mnémotechnique (p.ex. Hänschen klein - 3ce mineure) ce qui permet à l’élève une meilleure réalisation des dictées et des lectures à vue.

Dat welt soen, déi kleng Terz vum “Hänschen klein” ass d’Referenzterz fir all kleng Terzen. Dës kleng Terz steet awer an enger Majeur-Melodie. Esou gëtt da fir di grouß Terz eng Mineur-Melodie zitéiert an zwar den Ufank vun der 5. Symphonie vum Beethoven. Dat ass schon e widdersprechlecht Léiermatériel. Dës zwou Terme sin an der jéweileger Tounart de 5. an den 3. Toun an hunn do eng fest Positioun a Funktioun. Dës Positioun a Funktioun ka net belibeg op aner Terzen an der Tounart iwwerdroe ginn. Intervalle lauschteren ass net nëmmen d’Erkenne vun engem absolutten Ofstand vun zwou Noute mee och e musekalescht Héieren, Fillen a Verstoen! Fir d’Gehéier an d’Gefill ass den Intervall net ëmmer deen absolutten Ofstand, deen en an der Theorie huet.

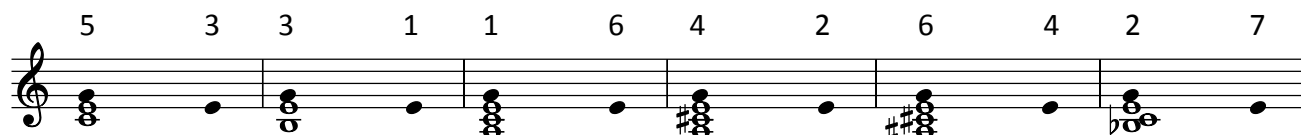
Lauschtert dësen Intervall:

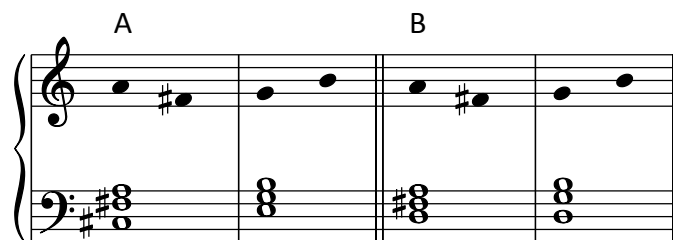
13 Frederic Vester, deutscher Biochemiker, Systemforscher, Autor des Buches „Denken, Lernen, Vergessen, - die verschiedenen Lerntypen

14 Michel Vergnault, inspecteur départemental des Conservatoires Municipaux de Musique. Secrétaire Général de l’Union des Conservatoires du Val de Marne. Vice-Président de la FNUCMU

Hie steet all Kéier mat engem aneren Akkord zesummen. Fir d'musekalescht Gefill a Gehéier ass et net dat selwecht. D'Noute "sol-mi" sinn déi 1. Kéier d'melodesch Stufen 3-1 a mi mineur, an de Lauschterer huet d'Gefill, eng kleng Terz ze héieren, wat jo och richtig ass. Déi 2. Kéier sinn et d'melodesch Stufen 5-3 an do majeur, an si vermëttelen d'Gefill vun enger grousser Terz. Eise geschoulte Verstand seet eis, datt et eng kleng Terz ass. Mir hunn et also mat zwou verschidde Funktiounen an zwou verschidde Tounarten ze dinn, all Kéier en anere Klangcharakter an en anere Sënn! Hei nach weider Stufefunktiounen :

Lauschtert déi zwou nächst harmonesch Kombinatiounen:

Bei der Kombinatioun A huet de Lauschterer d'Gefill, kleng Terzen ze héieren (iwwert klengen Dreikläng), a bei der Kombinatioun B grouss Terzen (iwwert groussen Dreikläng). **“Dat kënnt dohir, well en Dreiklang aus enger aktiver (Grondtoun an Terz) an enger passiver Terz (Terz a Quint) besteet. Déi aktiv Terz iwwerdréit hire Klank op déi passiv Terz”** schreift de François Bovey¹⁵ a séngem Buch “L'écoute harmonique subjective”.

Dofir sinn d'Beispiller vum “Hänschen klein” fir déi kleng Terz, an den Ufank vun der 5. Symphonie vum Beethoven fir déi grouss Terz “sur son donné”, net korrekt. 'T gëtt net déi kleng Terz oder déi grouss Terz. Dat ass all Kéier eng bestëmmte vu villen aneren Terzen.

Den “Hänschen klein” ka nëmme bei der Terz vun der 5. zur 3. Stuf an Do Majeur fir de “sol-mi” oder a Sib Majeur fir de “fa-re” oder a Re Majeur fir de “la-fa#” asw. ugewandt ginn. Di 5.-3. Stuf ass eng kleng Terz vu véier aus der jeeweileger Majeurtounart.

D'Terz vum “Hänschen klein” ass net de “Représentant” fir all aner kleng Terzen!

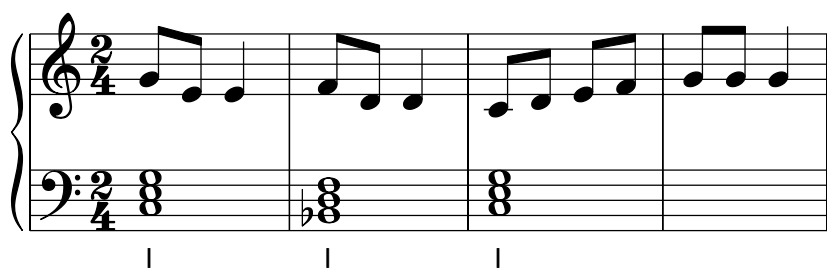
Den “Hänschen klein” selwer liwwert de Beweis:

An dëser Melodie sinn an den zwéin éischten Täkt zwou kleng Terzen.

Déi 1. Terz sinn d'melodesch Stufe 5-3 a gehéieren zur Tonika, déi 2. Terz sinn d'melodesch Stufe 4-2 a gehéieren zur Dominant. Dës zwou kleng Terzen hunn zwou verschidde Klangfarwen, zwou verschidde Funktiounen, all Kéier eng aner Positioun an der Tounart, en anere Sënn, en anere Charakter, en anert Positiounsgefäll an der Tounart!

De Fall, e Schüler applizéiert séng Referenzterz vum Hänschen klein, déi 1. Terz, d'melodesch Stufe 5-3, och op déi 2. Terz vun der Melodie, dann ass hien net méi an Do Majeur

mee hien huet a Sib Majeur moduléiert well hien och am 2. Takt d'melodesch Stufe 5 - 3 applizéiere muss.

Nofolgend den Intervall "sol-mi" a verschiddeenen harmonesche Kombinatiounen:

V I V VI III VI IV V IV V II V II V

Dës verschiddeenen Uwendung vum Intervall "sol-mi" loosse séch nimools op een Intervall "sur son donné", mat als eenzeger Referenz dem "Hänschen klein" reduzéieren. Dat ass e primitiven Unterrecht, deen nëmmen an den éischte puer Stonne vun engem Solfègekurs gebraucht ka ginn, fir engem klengen Kand eng éischt leselsbréck ze ginn, fir den Intervall "sol-mi" an Do-Majeur ze léieren, a keen aneren Intervall ewéi dësen!!!

Zu allem Iwwerdross gëtt deen Intervall net emol solmiséiert gesongen, woumat déi ganz Aarbecht souwéissou net ze gebrauchen ass!

"Présenter à des enfants la chanson "Malbrough" comme étant représentante de la sixte Majeure est problématique dans la mesure où, apparemment sans gravité, cette conception tendra néanmoins à s'ancre durablement et à perturber insidieusement la construction du sens tonal. Le positionnement tonal de l'intervalle importe, en fait, bien davantage que le seul paramètre signifiant son espèce. Un enfant ayant souvent chanté "Malbrough" apprendra beaucoup plus sur les relations sonores en remplaçant occasionnellement ces paroles par sol - mi . . . Et qu'on ne lui présente surtout pas ce début comme "la" sixte Majeure, mais comme "une" sixte Majeure. Imaginez un seul instant un choriste chantant, sur l'estrade d'une somptueuse cathédrale, une messe de Mozart, contraint, tout en prononçant les paroles "Kyrie eleison", et de penser à "Malbrough s'en va-t-en guerre" afin de produire, dans un inconfort mental évident, une sixte Majeure!"

François Bovey

Fazit:

Am Theorieunterricht léiert d'Kand net héieren, séch virstelle, wat et gesäit, a mam "sur son donné" léiert et net gesinn, séch virstelle, wat et héiert!

Et schénge, wéi wann dëse Sujet aus dem Programm geholl gëtt.

Ech gi Solfègeprofesser!

"De Sënn vum Solfègeunterricht ass, dem Kand säi Gehéier a säi Verstand ze schoulen, him d'Nouteschrëft an hieer Klank bäizebréngen". Zoltán Kodály

Ech stelle mer vir, e jonke Professor huet de Solfègeprogramm vun 2005/2010 a soll e Solfègekurs organiséieren a séng Musekstonne virbereeden. Wéi dee neie Programm ausgesäit, wees ech nach net.

Unité 1 (1ère année) D'Kanner sinn am Duerchschnëtt 8 Jor al.

2. Intervalles, gammes et accords

Intervalles Théorie: tous les intervalles jusqu'à l'octave (sans qualificatif) construire et spécifier;

Chant et écoute: 2de, 3ce, 4te, 5te
8ve seulement à l'écoute

par le biais de chansons, d'accords, de textes musicaux et de formules mélodiques;

Hie gesäit als éischt d'Théorie - construire et spécifier; - um Programm stoen, fänkt domat un a stéisst bei de Kanner op wéineg Versteesdeméich well si net op esou eng Matière virbereed sinn. Si wëlle jo Musek kenneléieren. Da steet do, hie soll d'Intervalle sange léiere "par le biais de chansons, d'accords, de textes musicaux et de formules mélodiques;". Wat fir Lidder an textes musicaux et formules mélodiques soll hie benotzen? Déi musse jo dann als alleréischt geléiert ginn. Wou fënnt hien dës Melodien?

D'Intonéieren, d'Solmiséieren, d'Mémoriséieren, d'ënnerlecht Virstellen, d'Lauschteren, d'Reproduzéieren an d'Schreiwe vun den Intervallen sinn didaktesch Schrëtt, déi de jonke Professor aus der Broschür net gewuer gëtt. Akkorden hunn d'Kanner och nach net geléiert.

Gammes   Théorie : gamme de do, sol et fa majeur
indiquer les tons et demi-tons ;

- Den Dièse mécht d'Nout ëm en halwen Toun méi héich ; de Bémol mécht d'Nout ëm en halwen Toun méi déif ; fa#-sol / la-sib ass en halwen Toun - Dat sinn theoretisch Informatiounen. Fir e Kand, dat nach net abstrakt denke kann a nach keng klanglech Virstellung vun dese Begrëffer huet, sinn dat onverständlech Informatiounen! Engem Kand, dat nach ni eng "Banan" gesinn a giess huet, erziele wéi eng "Banan" ausgesäit a wéi se schmaacht, ass dee selwechte Probleem. De jonke Professor kritt net matgedeelt, datt en zu dësen Théorieinformatiounen fir d'éischt déi klanglech Elementer am Zesummenhank mat dem Noutebild léiere soll (D'Prof. Dr. E. Altenmüller a W. Gruhn). Musek ass Klank!

Chant : gamme majeure ; 1ère approche du mode mineur
sur vocalise ou sur nom de note

De jonke Professor freet sech: "Sur vocalise ou sur nom de note", - wat soll hie maachen?
Fir Kloorheet misst do ëmmer **et** stoen.

Ecoute : gamme majeure et mineure harmonique
reconnaître à l'écoute

Wat ass den Ennerscheid tëschent "Chant: mode mineur" - an - "Ecoute: mineure harmonique"?
Didaktesch gesinn ass d'Intonéieren an d'Héiere vun den Intervallen, déi mat de Virzeechen ze solmiséiere sinn, dat Eischt wat ze léieren an ze begräifen ass. Ob d'Virzeechen awer schon am 1. Jor geléiert solle ginn, bezweifelen ech ganz staark!

Beim Sange vun de Gamme Fa oder Sol Majeur wéi och vun de Solfègelektiounen an dësen Tounarten, déi jo mat de Solmisatiounssilbe vun "do majeur" gesonge ginn, gëtt vum Kand en abstrakt Denke verlaangt, dat nach net do ass. An deem Alter ass denken a soen identesch. (Jean Bourjade, Claude- Henry Joubert, Albert Lavignac, D'Prof. Dr. E. Altenmüller a W. Gruhn, Paul Hindemith).

D'harmonesch Mineurgamm - sur vocalise / sur son donné - sollen d'Kanner un der "**iwworméisseg Sekund**" vun der 6. zur 7. Stuf erëmerkennen. Domatt ginn d'Kanner mat engem frieme Klank konfrontéiert, dee nach ni geléiert gouf an dee vun hinnen nach net intonéiert ka ginn! Di 3 éischt Nouten vun de Gammén définéiere majeur a mineur. De Klank vun dësen 3 éischte Nouten soll gesongen, gelauschtert, erkannt an esou den Ennerscheid tëschent Majeur a Mineur geléiert ginn. Dofir eegent sech besser déi natierlech Mineurgamm.

Accords   Théorie : travail de l'accord à 3 sons
position fondamentale serrée ;
structure de l'accord: 3ce/5te ;

Chant : accord parfait majeur
sur vocalise ou sur nom de note ;

Wat soll de Schüler am Exame wëssen a kënnen: sur vocalise ou sur nom de note ?

Ecoute : accord parfait majeur et l'accord parfait mineur
reconnaître à l'écoute ;

De Majeur-Akkord ass am Chant op engem Vokalisentoun ze sangen **oder?** och ze solmiséieren. Erëm-
erkenne soll de Schüler an der Ecoute den Ennerscheid tëschend engem Majeur- an engem Mineur-
Akkord. Et steet néierens, datt de Mineur-Akkord ze léiere war !

Wat d'Akkorde beim Léiere vun den Intervallen ze dinn hunn, verstinn ech net. D'Intervalle musse
gewosst sinn, fir d'Akkorden ze léieren an ze verstoen.

De *Paul Hindemith* schreift : "**Es ist unsinnig, Intervalle, Tonleiter und Akkorde nur theoretisch zu
behandeln**" an *Ouni "nom de note" ass et sënnoos, Nouten ze intonéieren*. Am neie Programm vun
2017 (FM 1) ass nach ëmmer keng seriö Intonatiounsaarbecht virgesinn, nëmmen Theorie!

Unité 2

Intervalles

Théorie : tous les intervalles jusqu'à l'octave
(qualificatifs majeur, mineur, juste)
sans l'emploi d'altérations doubles
construire et spécifier ;

Chant et écoute : 2de majeure et mineure, 4te juste ;
3ce et 5te

2des et 4te : sur son donné, mouvement ascendant et descendant ;

3ce et 5te : par le biais de chansons, d'accords, de textes musicaux et de
formules mélodiques ;

Tëschent der Aarbecht an der Théorie, dem Chant et écoute ass eng grouss Differenz. Dat wat an der
Théorie ze léieren ass, muss fir d'éischt akusteschesch geléiert ginn (*Paul Hindemith*)!

An der Théorie si vun de méigleche Nouten aus gerechent 165 Intervallméiglechkeeten ze léieren. Am
Chant et écoute sti 5 Intervallen "sur son donné, par le biais de chansons, d'accords, de textes musi-
caux et de formules mélodiques" um Programm!

Wéi soll de jonke Professer mat den Intervalle "par le biais de chansons, d'accords, de textes musicaux
et de formules mélodiques" ëmgoen?

Wann dee jonke Professer e Kolleg an enger Klass ersetze soll, da weess dee net, wat fir "chansons /
textes musicaux / formules mélodiques" hien uwenne soll! Fir dëse Programmpunkt steet keng In-
formatioun an de Publikatiounen! D'Schüler aus dem Éislek hu bestëmmt aner Melodie geléiert ewéi
d'Schüler aus dem Minett. Muss de Professer d'Schüler froen? Kennen d'Schüler all déi néideg "chan-
sons, accords, textes musicaux et formules mélodiques"?

D'Théorie soll nëmmen dat wat am "Chant et écoute" geléiert gouf completéieren an d'Matière am
"Chant et écoute" **muss** op der Solmisatiounsbasis geléiert ginn.

Gammes

Théorie : gammes majeures et mineures harmoniques jusqu'à 4 altérations ;
application dans les textes musicaux jusqu'à 2 altérations ;
le cycle des quintes ;
trouver la tonalité d'un texte musical ; construire et spécifier les gammes ;
trouver les altérations ;

Chant : gamme majeure

Première approche de la gamme mineure harmonique

sur son donné, mouvement ascendant et descendant enchaîné

Ecoute : gamme majeure et mineure harmonique
reconnaître à l'écoute

An der Théorie gëtt majeur a mineur bis 4 Virzeeche gefroot an am Chant steet eng gamme majeure, a wéi schon an der Unité 1, eng "Première approche" vun der harmonescher Mineurgamm "sur son donné" um Programm.

Eng "gamme mineure harmonique" an engem "mouvement ascendant et descendant enchaîné sur son donné" sängen, ass fir e Schüler an der Unité 2 eng onméiglech Aufgab. Ech hunn an den Exame vun der Unité 4 a 5 nach Probleemer mat der Intonatioun "sur son donné" vun de Majeur- an de Mineurgammen erlieft an de Sënn, wéi de Notze vun den Aufgaben net begraff.

Wat heescht: "application dans les textes musicaux jusqu'à 2 altérations"? Hei gëtt d'Theorie un d'Musek applizéiert amplaz ëmgedrënt, d'Theorie soll nëmmen eng zousätzlech Informatioun zu engem solmiséierten texte musical sinn! D'Theorie ass eng abstrakt Matière, déi e Kand an dësem Alter nach net verstoe kann! De *Paul Hindemith* seet, **datt et eng onsënneg Saach ass, Intervallen, Gammen an Akkorden, nëmmen theoretisch ze behandelen** (construire et spécifier). Domat schaaft ee bei de Kanner "**le verbalisme creux**" (*Jean Bourjade*).

D'Theorie ass en Deel vun der Musekswëssenschaft, déi keen Unterréchtsfach fir kleng Kanner ass. D'Theorie an eiser bekannter Form kann eréischt an den ieweschte Klassen, bei Schüler déi 12 a méi Joer al sinn, ugewandt ginn. (*Albert Lavignac, D'Prof. Dr. E. Altenmüller a W. Gruhn, Claude-Henry Joubert*)

Unité 3

Intervalles   Théorie : Intervalles justes, majeurs, mineurs, augmentés et diminués ;
enharmonie ; les demi-tons chromatiques et diatoniques
mouvement ascendant et mouvement descendant
sans l'emploi d'altérations doubles
construire et spécifier ; travail des renversements

Chant et écoute : 2de majeure et mineure, 3ce majeure et mineure, 4te juste,
5te juste, 8ve juste
sur son donné, mouvement ascendant et mouvement descendant ;
8ve juste en mouvement ascendant ;

An der Théorie sinn all Intervalle gefrot, och "augmentés et diminués" (Eng Septim augm. oder eng Sixt dim. etc. si reng theoretisch Intervallen a sinn irrelevant fir d'Musekversteesdeméich). Am chant an an der écoute stinn dogéint nëmmen d'2de majeure et mineure, d'3ce majeure et mineure, d'4te juste, d'5te juste an d'8ve juste (war an der Unité 1, awer net an der Unité 2) "sur son donné" um Programm.

travail des renversements

Et ass eng theoretisch-musekswëssenschaftlech Spillerei.

D'Renversementer ze gebrauche fir Sixten a Septimen ze définéieren, ass eng komplizéiert, ëmständlech an dobäi eng iwwerflësseg Aarbecht (Säit 6).

Gammes   Théorie : ..... application des tons voisins et notion de modulation
Chant : gamme majeure et mineure harmonique
sur son donné .....
Ecoute : gamme majeure et la gamme mineure harmonique et mélodique,
antique
reconnaître à l'écoute

Och am 3te Jor ass nëmme eng Majeur- an eng Mineurgamm harmonesch “sur son donné” op “la-la-la” **ze sangen**. Niewend der harmonescher ass och déi melodesch Gamm (2010) ze **lauschteren** an **erëmzeerkennen**. D’antique, di natierléch Gamm ass ewech gefall.

Während 5 Jor geet nëmme rieds vu la gamme .... a ni vu “les gammes”, den Tounarten! Ouni akustech Virstellung vun den **Tounarten** an hire Funktiounen, kann e Schüler “d’notion de modulation”, a nach aner Begrëffer, net erfaassen, verstoen an applizéieren! Wat ass gemengt mat “application des tons voisins”?

Accords

An der Theorie kënn den iwerméisseg an de verminderten Akkord derbäi. Déi nei Akkorde gi **net** gesongen, solmiséiert a gelauschtert mee nëmme “construire et spécifier”! Am Chant et Ecoute ass den accord parfait majeur et mineur nach ëmmer nëmme “sur son donné” a net mat Noutenimm ze sangen an ze lauschteren. D’Akkorden, d’Intervallen an d’Gamme **mussen ëmmer un eng Tounart gebonne sinn, wat** no der Ausso vum Theoretiker a Komponist *Paul Hindemith* an dem *Prof. François Bovey*, **dat Wichtigst ass**.

4. Ecoute

Dictées à dépistage de fautes
Dictées à différentes versions
Dictées à parties manquantes

En Diktat ass d’Kontroll iwwert dat, wat virdu geléiert gouf. Wann en Diktat net gutt ass, war d’Solmiséiere vun den Intervallen, den Dreikläng, dem Léiere vun de Rhythmen, de Melodieformen oder -formelen, dem musekalesche Gediechtnes- an dem Schreiftraining och net gutt.

“Dictées à dépistage de fautes” an “Dictées à différentes versions” si fir kleng Kanner keng gutt Aufgaben. D’Psychologue soen, e klengt Kand soll kee Feeler virun sech gesinn. Dat falscht Bild setzt sech am Gediechtnes fest an dann entstinn Zweifel, iwwert dat wat richtig ass.

Dës Aufgaben hunn och guer kee Sënn, wa nëmme e Kräiz an enger Tabell bei déi richtig Äntwert gemaach gëtt.

Fir dem Schüler säi Wëssen a Kënnen an den Examen ze préifen, muss de Schüler séng gestalten Aufgabe selwer virdroen a léisen. Dat gëlt fir all Examensfroen.

Unité 4 et 5, Division moyenne Duerchschnëttsalter 11-12 Joer

An der Brochür Unité 4 et 5 op S. 10 bei Ecoute steet:

dictée d’intervalles, d’accords et de gammes

Wéi funktionnéiert dat mam “sur son donné”?

Am Chant an an der Ecoute gëtt “d’sixte majeure et mineure” an “d’septième mineure” nëmme “ascendant sur son donné” gefrot. Firwat net och “descendant”. Ugeholl, de “sur son donné” géng funktionnéieren, wat mécht de Schüler dann, wann en an der Lecture à vue esou en Intervall no ënne sangen an am Diktat erëmmerkennen a schreiw muss?!

Bei **Accords** ass mer den hei ënnerstrachene Widdersproch net kloer:

position fondamentale serrée
renversements sans chiffrage
construire et spécifier

Didaktesch onvollstänneg ass am **Commentaire pédagogique** S. 9 de Saz : Il est indispensable de travailler séparément et systématiquement intervalles, accords, rythmes... sous différentes formes (chantés, joués, frappés ... dictées). **Fir eise jonke Professer misst do : (rythmes lus, joués, frappés, intervalles, gammes, accords, chantés, solfiés avec les altérations, tous les éléments mémorisés, écoutés, reconnus, reproduits, dictées et écrits...)** stoën ! De läschte Saz misst sinn : Les automa-

tismes nécessaires à la réalisation d'une dictée sont acquis par *l'entraînement: du rythme, de la solmisation avec les altérations, de la mémoire, de l'écoute, de l'imagination intérieure des intervalles, de la reproduction, de l'écriture et éventuellement à l'aide de* chansons ou d'autres formules ...

Fazit.

5 Jor laang steet ee Majeur- an **ee** Mineur-Akkord, **eng** Majeur- an **eng** Mineur-Tounleder nëmmen op "la-la-la-" um Programm. **Um Enn gi vu 425 theoretischen Intervallen, ouni d'duebel Virzeechen an d'redubléiert Intervallen, nëmmen 10** "sur son donné", **vu 17 grousse a 17 klengen Dreikläng 1 vun all Zort sur son donné, vu 60 Gamm 4** "sur son donné", **keen eenzegen Intervall an Dreiklang, keng eenzeg Gamm mat de Solmisatiounssilben an de Virzeeche gesongen a gelauschert !**

Wee kann dem jonke Professor de Sënn an de Notze vun deer Aarbecht erklären?

De *Robert Schumann*¹⁶ schreift a sänge "Musikalischen Haus- und Lebensregeln" :
"Du musst es so weit bringen, dass du eine Musik auf dem Papier verstehst . . ."

E Schüler soll am Examen eng Lecture à vue sängen. Dofir muss hien:

1. D'Rhythme kennen an erëmerkennen, se liesen an se séch ënnerlech virstellen, fillen an ausféiere kënnen.
2. D'Intervalle klanglech kennen an erëmerkennen, se solmiséieren an se séch ënnerlech mat de Virzeeche virstellen an intonéieren, d'Noutebild séier erfaassen a liese kënnen. De Gedanke muss virun der Ausféierung sinn.
3. E gutt entwéckelt Tounartegefill hunn.
4. Den Takt, den ënneren Oflaaf vun der Musek secher fillen a beherrschen.

Als Ofschloss well ech den *Dr. J.P. Schmit*¹⁷ zitéieren : **"Es ist selbstverständlich, dass gute Musiker durch verschiedene Methoden herangebildet werden können, wenn gut ausgebildete Lehrer ihren Unterricht gewissenhaft erteilen. Dabei kommt ihnen jedoch eine folgerichtige Reglementierung und eine solide Programmgestaltung wesentlich zu Hilfe".**

Dem *Zoltán Kodály* säin Zitat soll am Mëttelpunkt vun alle Programmiwwerleeunge stoen:

"Wien net héiert wat e gesäit, a net gesäit wat en héiert, verdéngt net, Museker genannt ze ginn".

Diktéiert gëtt esou e Programm vun deem, wat e Kand brauch, fir d'Bild an de Klank vun der Nouteschrëft ze léieren, ze verstoen, se séch mental virstellen, reproduzéieren a schreiwen ze kënnen, - Musek ze maachen. Wat fir eng Matière ass dem Alter no dofir op de Programm ze setzen? Wat fir Fähéigkeete soll de Schüler no all Jor weider hunn? Wat fir e Notzen huet de Schüler vun séngem neie Wëssen? Wéi kann op deem Wësse weider gebaut ginn? Wou féiert dat Wëssen hinn? Wéi sinn d'Prüfungen ze maachen? Wat gëtt genau gefrot? Wat fänkt de Schüler mat deem Wëssen an séngem Instrument un? Wat fänkt de Schüler mat deem Wëssen an anere Fächer z. B.: Am Harmonieunterricht, am Gesank etc. un? Wat fir Informatiounen brauch de Professor fir de Programm ëmzesetzen? etc.

Vill Froen, déi bei der Konzeptioun vun engem Programm gestallt musse ginn!

Wat ass bis elo Positives um Plang vum Solfègeenseignement geschitt?

D'Rhythmussilben an d'Solmisatiounshandzeechen, déi ech aus Ungarn matbruecht hat, hunn den Agank a munnech Schoulen a Solfègeklasse fond. Déi eng oder aner Eegeninitiativ gouf gemaach fir den Enseignement besser ze maachen. Ech hunn e komplette Solfègekurs **"Mir maache Musek"**

16 Robert Schumann, deutscher Komponist. Begründer der Romantik

17 Dr. Jean Pierre Schmit, lëtzebuurger Kierchemusiker, Professor, Musekspedagog an Direkter vum Conservatoire vu Lëzuebuerg

mat didakteschen a pedagogeschen Informatiounen verbonne mat CDë publizéiert.

Weider wünschenswäert:

- **D'Theorie soll net méi dee grouse Stellewäert ewéi fréier hunn. Déi kleng Schüler sollen Theorieaufgabe maachen, déi hierem Alter ugepasst sinn an aus der klanglécher Praxis eraus geléiert goufen.**
- **De Chant, d'Ecoute an d'Theorie sollen obeneen ofgestëmmt sinn, en eenheetleche Programm sinn, deen dem jeweilegen Alter vun de Schüler ugepasst ass. An der Theorie gëtt näischt aneschters geléiert wéi dat, wat virdu solmiséiert konnt ginn.**
- **An der Gehéierbildung sollen d'Intervallen, d'Dräikläng an d'Gamme net nëmme "sur son donné" mee virun allem och mat de Noutenimm an hire Virzeeche solmiséiert ginn, de Schüler muss sech d'Nouteschrëft ënnerléch virstelle kënnen. Dat ass d'zentral Beschäftigung an d'Zil am Solfègekurs, d'Viraussetzung fir eng Solfègelektioun ze verstoen, vum Blat solmiséieren an en Diktat maachen ze kënnen.**

Enseignement Schoul - Musekschoul : E Vergläich

Wat muss e Kand am Sproochenunterrecht léieren?

De Klank vun de Buschtawen, de Wieder, de Sätz a wéi se ausgeschwat ginn. Wat se bedeiten a wéi se geschriwwen ginn. Dat wat um Blat geschriwwen steet a wat et héiert, erëmerkennen, verstoen a reproduzéieren kënnen.

Wat muss e Kand am Museksunterrecht léieren?

De Klank an d'Solmisatioun mat de Virzeeche vun de Nouten, den Intervallen, den Dreikläng, de Gammen. Wat se bedeiten a wéi se geschriwwen ginn. Den zäitlechen Oflaf vum Rhythmus. Melodië solmiséieren an opschreiwen. Dat wat um Pabeier steet a wat et héiert, erëmerkennen, verstoen, solmiséieren a reproduzéieren kënnen.

Fir dësen Text

Zéngtausend Ketteblummen déi hunn hiert Gold verluer; Zéngtausend Käerzeblumme goufen an d'Plaz gebuer...

René Kartheiser¹⁸

liesen, verstoen a reproduzéieren ze kënnen, muss d'Kand:

1. D'Buschstawen an hire Klank kennen.
2. De Klank vun de Wieder, hier Bedeitung an hire Sënn kennen.
3. De Klank vun de Sätz, hier Bedeitung an hire Sënn kennen.
4. D'Orthographie vun der Schrëft kennen.

D'Tounhéicht an de Rhythmus vun der Sprooch sinn net duerch Zeeche festgeluecht.

Fir dës Melodie

Moderato ♩ = 108 - 112

ze verstoen a vum Blat intonéieren ze kënnen, muss d'Kand:

1. D'Nouten an hiere Klank kennen.
2. D'Intervallen, d'Dreikläng, d'Gamme mat de Virzeeche solmiséiert intonéiere kënnen; d'Tounarten, hier Bedeitung, hiere Sënn kennen.
3. D'Melodie rythmesch verstoen a solmiséieren, intonéiere kënnen.
4. D'Orthographie vun der Nouteschrëft kennen a schreiwe kënnen.

Am Géigesaz zu engem Text ass eng Melodie op genau festgeluechten Héichten ze intonéieren an de Rythmeschen Oflaf ass duerch Zeeche festgeluecht.

D'Léierpraxis vun den Intervallen, den Dreikläng, de Gammen op Grond vum Solfègeprogramm vun 2005/2010.

1. De Schüler léiert de Klank mat anonymen Téin, "sur son donné". Akustesches ginn nëmmen déi elementarste Intervallen, Dreikläng a Gammen ouni Solmisatioun, ouni "Orthographie" op de Silbe "la-la-la" oder "nü-nü-nü" imitéiert.
2. D'Musekstheorie gëtt ouni de Klank, deen absolut derzou gehéiert, - construire et spécifier - geléiert.

Tëschen dësen zwou Enseignementsbranche besteet keen Zesammenhank.

D'Nouteschrëft kann net begraff, klanglech erfaasst, mental virgestallt a net interpretéiert ginn!

Beispill wéi et idealerweis soll sinn:

An der Primärschoul soll d'Wuert an de Begrëff "Apel" geléiert ginn :

1. D'Kand **léiert** d'Wuert, wéi et klénkt, wéi et ausgeschwat, geschriwwe gëtt an 't léiert de Begrëff, de Sënn vum Wuert.
2. Wann d'Kand d'Wuert "Apel" **héiert** : muss et d'Wuert um Klank erëmerkennen, verstoen, sech virstelle kënnen wat et bedeit, wéi et ausgeschwat a geschriwwe gëtt.
3. Wann d'Kand d'Wuert "Apel" **gesäit** : muss et d'Bild vum geschriwwene Wuert erkennen, sech de Klank vum Wuert mental virstellen an et ausschwatze kënnen.

An der Musekschoul soll den Intervall an de Begrëff "sol-mi" geléiert ginn :

1. D'Kand **léiert** d'Bild vum Intervall am Liniensystem kennen. 'T léiert wéi den Intervall klénkt a wéi en ausgeschwat / gesongen / solmiséiert gëtt, 't léiert wéi den Intervall geschriwwen an définéiert ëtt. De Begrëff, de Sënn vum Intervall léiert d'Kand am Zesammenhank mat der Tounart, der Musek, déi et solmiséiert, an entwéckelt e Gefill fir d'Stellung vum Intervall an der Melodie, an der Tounart.
2. Wann d'Kand den Intervall "sol-mi" **héiert** : muss et den Intervall um Klank erëmerkennen, verstoen, sech e mental virstelle kënnen, wësse wat e bedeit, wéi e gesongen / solmiséiert gëtt a wou en am Liniensystem steet fir en ze schreiwen.
3. Wann d'Kand den Intervall an enger Nouteschrëft **gesäit** : muss et d'Bild vum Intervall erkennen, sech de Klank vum Intervall mental virstelle kënnen a wëssen, wéi e gesongen / solmiséiert gëtt, fir e virzedroen.

Am Détail wéi et de Moment ass:

D'Kand **léiert** den Intervall "sol-mi" an der Theorie schreiwen - construire et spécifier - , den Intervall gëtt net mat der Solmisatioun intonéiert. Et feelt dat Wichtigst!

Klanglech gëtt den Intervall "sur son donné" geléiert. Et feelt d'Solmisatioun, d'Tounartlech Zougehéiergeet, d'klangléch Virstellung, d'Schreifweis an de Sënn. De Wëssensfloss tëschen der Theorie, dem "sur son donné" an dem noutwennige solmiséierte Sengen, existéiert net.

D'Kand **héiert** den Intervall a soll en opschreiwen. De Klank vum Intervall "sur son donné" ass net un Noutenimm, un Noutelinnien, un eng Tounart an un eng Funktioun gebonnen. 'T besteet just en Zesammenhank mam "Hänschen klein". Mat dem "Par le biais de chansons, d'accords, de textes

musicaux et de formules mélodiques” an dem “sur son donné” (zitíiert aus dem Solfègeprogramm) besteet keng Verbindung mat dem geschriwwenen Intervall.

D’Kand **gesäit** den Intervall “sol-mi” an der Lecture à vue, déi et sange soll. Fir dësen Intervall ze sängen, muss d’Kand fir d’éischt erausfannen, datt et eng kleng Terz virun sech huet (Theorieaufgab). Da muss et d’Identitéit mam “Hänschen klein” maachen, ier et sech den Intervall “sur son donné” virstellen an intonéiere kann. Da muss et de Klank op d’Noutenimm “sol-mi” aus dem Theorieunterricht iwwerdroen, fir den Intervall ze solmiséieren.

Dësen abstrakten an onméigleche Gedankewe ass an der Praxis net ze réaliséieren a fir d’Lecture à vue an d’Diktat net ze gebrauchen.

Wéi einfach wier et, d’Intervallen, d’Gammen an d’Dreikläng vun Ufank u mat de Virzeechen ze solmiséieren.

Dat wat de Schüler brauch, léiert en a séngem Instrumentalunterricht. Dës Tatsaach an d’momentan Situatioun am Solfège mécht de Solfège schlicht an einfach iwwerflësseg. Schued ! Well wat ech an Ungarn gesinn an erlieft hunn, huet mech iwwerzecht, datt de Solfège e wonnerbare Musekskurs ass fir d’Nouteschrëft an d’Musek ze léieren, wann e richteg konzipéiert an applizéiert gëtt.

Wéi sot de Zoltán Kodály : ***“Gehör und Verstand zu schulen, ist Aufgabe des Solfège-Unterrichts.”***

De Michel Vergnault, Museksinspekter am Frankräich schreift 1986 :

“Eng vun den Aufgabe vum Solfège-Cours besteet doran, d’Noutenimm an de Klank zesummen ze bréngen an duerch vill Solmisatiounstraining beim Schüler en Automatissem z’entwéckelen fir d’Nouteschrëft séier z’erfaassen, ze verstoen an ze reproduzéieren”.

Zesummefaassung:

1. Am “sur son donné” feelen all visuell Elementer, déi gebraucht ginn, fir d’Nouteschrëft ze léieren, ze verstoen an ze reproduzéieren. Dat sinn :

- d’Lokalisatioun vun den Nouten am Liniensystem.
- d’Solmisatioun mat de Virzeeche vun
- den Nouten,
- den Intervallen,
- den Dreikläng,
- den Tounarten an domat verbonnen der Acquisitioun vun
- dem Tounartegefill.

2. An der **Theorie** feelen all klangléch Elementer, déi gebraucht ginn, fir d’Nouteschrëft ze begräifen an ze reproduzéieren. Dat sinn :

- d’solmiséiert Intonatioun mat de Virzeeche vun
- den Nouten,
- den Intervallen,
- den Dreikläng
- den Tounarten an domat verbonnen der Acquisitioun vun
- dem Tounartegefill.

Wat d’Kand méi kleng ass, wat d’Vitéss vum Gediechtnes méi e grouse Virsprong huet op d’Vitéss vum Denken, d.h. et weess eng Solfègelektioun auswenneg, éier et d’Chance hat fir d’Schrëft ze verstoen.

3. *“Eng Solfègelektioun baut op de virdu geléierte Rhythmus-, Intonatiouns- a Solmisatiouns-übungen op. Si setzt se viraus, applizéiert se. En einfacht Ofsange vun enger Solfègelektioun notzt dem Kand wéineg. Et soll fir d’éischt befäegt ginn, intonéieren an am Rhythmus solmiséieren ze kënnen !”*

Eng Alternativ zu der aktueller Solfège-Situatioun bidden ech a ménge Bicher **“Mir maache Musek”** un.

Den Unterrécht geet vum éveil a Formation musicale 1 bis Formation musicale 6.

Vill solmiséiert Gehéier- an Intonatiounsübungen am Zesammenhank mat den Intervallen, den Akkorden, de Gammen an de Solfègelektiounen.

Een- an zweestëmmeg Solfègelektiounen. Übunge fir d'séiert Nouteliesen. Träining fir d'Lecture à vue an d'Transpositioun. Rhythmusübungen. Diktater.

Vum FM 3 un, Virbereedung op den Harmonie-Unterrécht (Stufen, Modulatiounen, Dominant-septimenakkord, Kadenz V-I / IV-V-I, Bass ënnert eng Melodie setzen).

Um Enn vun alle Bicher, e Résumé vun der Theorie déi bei de Lektounen aplizéiert a geléiert gouf.

An de “Proffebicher” sti vill methodesch a praktesch Uleedungen, déi och an engem Buch **“Pédagogie pratique du solfège”** zesummegefaasst sinn.

An alle Bicher sti Pianobegleedungen zu de Solfègelektiounen, déi och zum Deel op CD sinn.

Kenneléiere vu Komponisten a Musekswierker.

Zou all Bicher, ausser dem Éveil, ass bei alle Bicher eng CD fir den **“Training doheem”**.

En Diktatbuch vum FM 1 bis FM 6 mat **219 Diktater op CD**.

PS. Zënter 2017 ginn d'Solfègejoeren aneschtters agedeelt.

De Préparatoire heescht elo Formation musicale 1. Dat geet bis Formation musicale 6, dem fréiere 5te Joer.

Zusätzliche Informationen iwert zitiert Autoren

Prof. Dr. med. Eckart Altenmüller

Professeur à l'Université et directeur de l'Institut pour la Physiologie et la Médecine pour Musiciens à Hannover. Travaux de recherche sur l'activité du cerveau dans le domaine de l'émotion et de la motricité sensitive lors de prestations musicales.

Dr. Wilfried Gruhn

Dr. phil. en musicologie. Professor de pédagogie à la "Hochschule für Musik" de la "Folkwang Hochschule" à Essen et à la "Staatlichen Hochschule für Musik" à Freiburg. Coéditeur du périodique "Musik und Unterricht" (musique et enseignement). Président de "Research Alliance of Institutes for Music Education" (RAIME), Board of Directors International Society for Music Education (ISME). Fondateur du "Gordon-Institut für frühkindliches Musiklernen" (GIfM). Il était à Luxembourg en 2007 pour une conférence.

Jean Bourjade, psychologue

Il est un des grands spécialistes de la psychologie de l'enfant. Fondateur et directeur de l'Ecole pratique de Psychologie et de Pédagogie de Lyon, il fit dans ses ouvrages la synthèse de la connaissance de l'enfant. Ses ouvrages de caractérologie et de psychologie furent publiés de 1937 à 1963. Licencié à 17 ans, agrégé de philosophie à 25 ans.

François Bovey

Professeur d'harmonie et de contrepoint au Conservatoire de Lausanne. Licencié en sciences sociales et psychopédagogiques de l'Université de Lausanne.

Paul Hindemith

Avec son quatuor à cordes Nr.2 op.16, il devenait mondialement connu. Il est considéré comme un des plus importants musiciens modernes d'Europe. Il fût nommé professeur de composition à la "Berliner Musikhochschule".

Claude-Henry Joubert

a fait, comme altiste, le tour du monde. Directeur du Conservatoire d'Orléans pendant quinze ans, puis de l'Institut de Pédagogie Musicale et Chorégraphique de la Villette pendant sept ans, il a dirigé deux cents concerts d'orchestre, enseigné l'alto, le solfège et la littérature médiévale, écrit sur l'enseignement de la musique. Il enseigne aujourd'hui l'harmonie, le contrepoint et la fugue à l'Ecole Nationale de Musique et de Danse d'Aulnay-sous-Bois et accomplit des missions de formation pédagogique en France, Suisse, Italie, Espagne, Portugal, Turquie... Il est docteur ès lettres de l'Université de Paris IV - Sorbonne.

Zoltán Kodály

A côté de Béla Bartók, il était un des compositeurs hongrois les plus importants du 20ème siècle. Il fût nommé professeur à l'Académie de Musique de Budapest. Avec sa composition 'Psalmus Hungaricus' pour Ténor, Choeur et Orchestre, il fût mondialement connu en 1926.

Il a notamment donné son nom à une méthode d'enseignement de la musique, codifiée par des disciples de sa pensée pédagogique nommée plus tard la **méthode Kodály**. Kodály restera sans doute comme le créateur de l'art choral du XXe siècle. Béla Bartók restera son plus fidèle ami jusqu'à sa mort en 1945. Avec Bartók, il va recueillir (sur des rouleaux de cire), mettre en forme et publier une quantité considérable de chants traditionnels nationaux. Sa thèse de doctorat en ethnomusicologie achevée en 1906 (Structure strophique dans le chant traditionnel hongrois) montre bien l'intérêt de plus en plus grand qu'il porte à la musique traditionnelle.

Albert Lavignac

Alexandre Jean Albert Lavignac était un musicologue et compositeur français. Il faisait ses études au Conservatoire de Paris où il était plus tard professeur d'harmonie. Il avait comme élèves Vincent d'Indy, Philipp Jarnach, Gabriel Pierné, Amédée Henri Gustave Noël Gastoué et Florent Schmitt. Il était surtout connu par ses écrits théoriques.

Michel Vergnault

Inspecteur départemental des Conservatoires Municipaux de Musique. Secrétaire Général de l'Union des Conservatoires du Val de Marne. Vice-Président de la FNUCMU.

Les propos et citations dans cet article sont des extraits d'une conférence, donnée à Vaduz - Liechtenstein en 1986.

Frédéric Vester

Denken, Lernen, Vergessen.

Was geht in unserem Kopf vor, wie lernt das Gehirn, und wann lässt es uns im Stich?

Son livre "Penser, Apprendre, Oublier".

Qu'est-ce qui se passe dans notre tête, comment le cerveau apprend-il et quand est-ce qu'il nous trahit? Frederic Vester était professeur à l'Institut pour Interdépendance entre la Technique et la Société de l'Université de Munich et professeur d'économie appliquée de la HSG à St. Gallen. Comme auteur et par les médias, il a propagé le "Vernetztes Denken" (la pensée interconnectée).

BIBLIOGRAPHIE

J. RIBIERE - RAVERLAT L'Education musicale en Hongrie
A. Leduc Paris

FRIGYES SANDOR Musikerziehung in Ungarn
Corvina Verl. Budapest

CONSERVATOIRE DE MUSIQUE DE LA VILLE DE LUXEMBOURG
Brochure du 75ème anniversaire

F. ANSELME - J. D'HAESE Enfance et adolescence
La Procure (Psychologie) Bruxelles

HORST SPEICHERT Richtig üben macht den Meister
Rowohlt Verl. Reinbek/H.

FREDERIC VESTER Denken, Lernen, Vergessen. Was geht in unserem Kopf vor, wie lernt das Gehirn,
und wann lässt es uns im Stich?
DTV München

ALFRED ADLER Wozu leben wir?
Fischer Verl. Frankfurt/M.

FRANÇOIS BOVEY L'écoute harmonique subjective
Editions Van de Velde Paris

CLAUDE-HENRY JOUBERT Enseigner la musique, l'état, l'élan, l'écho, l'éternité
Editions Van de Velde Paris